

факту чи події. “Цукровий сендвіч” – негативний факт або подія, несприятливі для суб’єкта впливу, обрамлюються спеціально підібраним попереднім і наступним позитивним матеріалом і, таким чином, нівелюється негативний ефект від факту чи події.

– Посилання на анонімний авторитет. Цей прийом введення в оману відноситься до так званої “сірої пропаганди”. Авторитет, до якого звертаються, може бути релігійною чи вагомою політичною фігурою, діячем науки тощо. Ім’я авторитету не повідомляється. При цьому для більшої переконливості можуть цитуватися документи, оцінки експертів, звіти свідків та інші матеріали. Приклади: “Вчені встановили...”, “Доктори рекомендують...”, “Джерело з президентського оточення повідомляє...” тощо. При цьому джерело не ідентифіковане і відповідальності за помилкове повідомлення журналісти не несуть.

– Емоційний резонанс. Спосіб створення у широкої аудиторії певного настрою з одночасною передачею їм пропагандистської інформації. Він дозволяє зняти психологічний захист, який на розумовому рівні вибудовує людина, свідомо намагаючись захиститися від пропагандистського або рекламного “промивання мозку”.

– Буденна розповідь. Якщо потрібно “привчити” людей до насильства, крові, вбивств тощо, то щодня в ЗМІ повідомляється про найтяжчі з них. Через декілька тижнів такої обробки населення перестає реагувати на найжахливіші злочини і масові вбивства, що відбуваються в суспільстві, бо настає психологічний ефект звикання [2].

Отже, розглядаючи тему впливу ЗМІ на свідомість конкурентоспроможної особистості можна з упевненістю сказати, що вплив засобів масової інформації існує і він дуже суттєвий! З’ясувалося, що існує як позитивний так і негативний медіа-вплив на свідомість конкурентоспроможної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алдер Х. Современные психотехнологии. – С-Пб.: Питер, 2000. – 160 с.
2. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. – М.: Мысль, 1968. – 266 с.
3. Куц Ю. Національна свідомість і самосвідомість у етнополітиці й державотворенні // Актуальні проблеми державного управління: Наук. зб. – Х.: Харк. філ. УАДУ, 2000. – № 2(7). – с. 45-52.
4. Плетт В. Стратегическая разведка: основные принципы. – М.: Форум, 1997. – 345 с.
5. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакультура. – Львів: ПАІС, 2004. – 312 с.
6. Прокофьев В. Ф. Тайное оружие информационной войны: атака на подсознание. – М.: Синтез, 2003. – 408 с.
7. Социальная информатология: Словарь / Сост. Л.И. Мухомедова. – М., 2006. – с. 186-209
8. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. – М.: Мысль, 1980. – 98 с.

УДК37.013.42:159.922.736.3

ПРОКОПЕНКО І.

м. Вінниця

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ПОПЕРЕДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Соціально-економічні, політичні, культурні зміни в різних сферах українського суспільства зумовили виникнення специфічної соціальної реальності, яка характеризується явищами матеріального та соціального розшарування сімей, соціального сирітства, насильства, уживання алкоголю та інших наркотичних речовин значною кількістю членів суспільства, серед яких вагому частку займають неповнолітні.

Державна політика щодо соціально-правового захисту дітей спрямована на формування науково-теоретичних та методичних підходів до забезпечення повноцінного розвитку, захисту прав та інтересів підростаючого покоління, удосконалення нормативно-правової бази, поліпшення матеріально технічного становища суб’єктів соціально-педагогічної діяльності. На сучасному етапі розвитку та становлення українського суспільства особливе занепокоєння викликають поширення наркоманії в молодіжному середовищі, зниження віку, з якого починають вживати наркотичні засоби та психотропні речовини.

Термін “адиктивна поведінка” в наукову літературу ввів Ц.П. Короленко, теорію адикції досліджували Д.В. Семенов, В. Качалов, О.Ю. Кондратьєв, С.А. Кулаков, Б.М. Левін; питання профілактичної роботи з підлітками розглядали О.Є. Личко, В.С. Бітінський, В.М. Оржеховська, Н.Ю. Максимова, О.І. Пилипенко, І.П. Фіцула, В.П. Лютий, О.Г. Кирилова, А.Г. Макеєва та ін.

На сьогодні багато вчених займаються розробкою питань профілактики наркоманії в Україні. Серед них: спеціалісти Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи, Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України, Українського державного центру соціальних служб для молоді, Українського інституту соціальних досліджень, а також спеціалісти інститутів, університетів, організацій, установ, які займаються проблемами здорового способу життя в дітей, підлітків та молоді.

Адиктивна поведінка виникає в неповнолітніх у результаті вживання різних груп наркотичних речовин і характеризується наявністю зв’язаних з цим проблем. При адиктивній поведінці негативна пристрасть підлітка до вживання наркотичних речовин ще не досягла стадії індивідуальної психічної та фізичної залежності, тобто певних стадій захворювання. Тому основна увага при адиктивній поведінці неповнолітніх повинна спрямовуватись не на медичні, а на виховні заходи, оскільки головними чинниками, що

спонукають підлітків до такої поведінки, виступають так звані педагогічні чинники ризику:

- конфлікти в сім'ї,
- гіпер опіка батьків,
- низький культурний та освітній рівень батьків,
- незбалансовані методи виховання дітей в родині;
- педагогічна занедбаність;
- відсутність контролю батьків за поведінкою дітей, святкування свят з батьками;
- індивідуально-психологічні особливості особистості,
- негативний соціально-психологічний статус у колективі,
- недостатність переконливої, доступної інформації про наслідки наркотизації,
- типові поведінкові реакції підлітків (емансипація, групування з однолітками, опозиції, імітації, компенсації, стрес, незайнятість, відсутність пізнавальних інтересів.

На основі термінології ВОЗ у визначенні видів профілактики та особливостей об'єкту профілактичного впливу визначені види педагогічної профілактики адиктивної поведінки.

Процес становлення особистості дитини залежить від впливу різноманітних позитивних та негативних чинників. Уживання психоактивних речовин (далі – ПАР) у дитячому та молодіжному середовищі негативно відображається на особистості: ускладнює якісне навчання, спортивну та трудову діяльність, деформує психіку, порушує соціальні зв'язки, знижує загальний інтелектуальний та духовний рівень.

За даними опитування, проведеного Центром здорового способу життя Державного інституту розвитку сім'ї та молоді, питома вага таких чинників ризику для здоров'я, як куріння, уживання алкоголю та вживання наркотиків для людей у віці від 10 до 22 років складають разом 44%.

Останнє десятиріччя в Україні впроваджується превентивна профілактична програма за методом "Рівний – Рівному", ефективність якої перевірена в інших країнах. Реалізація її в умовах школи, безперечно, відбувається з активної участі в ній соціального педагога, оскільки інформація, отримана в процесі соціальної діагностики, дає йому можливість відібрати та підготувати потрібних для підлітків інструкторів–однолітків. Спільно з соціальним педагогом, психологом ця команда буде формувати позитивне ставлення ровесників до здорового способу життя.

Первинна педагогічна профілактика передбачає виховання антинаркотичної спрямованості особистості, її морально-психологічної стійкості як основного характерологічного утворення, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях, ситуаціях вибору, пропозиції віднови психотропних речовин.

Завдання первинної профілактики:

для молодшого шкільного віку:

- 1) формувати моральні поняття, пов'язані з почуттями бережливого ставлення до себе, відповідальності за власні вчинки;
- 2) виховувати вміння усвідомлювати себе частиною природи, осмислювати й оцінювати власні можливості;
- 3) формувати уявлення щодо позитивного та негативного досвіду людської поведінки у ставленні до самої себе та інших людей;
- 4) формувати необхідні початкові психологічні навички, що мають бути основою формування морально-психологічної стійкості людини;
- 5) попереджувати ранні прояви неправильних уявлень дитини про деякі шкідливі звички.

– для учнів підліткового віку:

- 1) формувати правильне розуміння особливостей психотропних речовин, їх впливу на центральну нервову систему людини, віддалених наслідків зловживань;
- 2) формувати поняття про морально-психологічну стійкість особистості як основу здорового способу життя;
- 3) виховувати культуру потреб, інтересів, захоплень підлітків;
- 4) формувати поняття про норми моралі у вихованні власної стійкості до деяких шкідливих звичок – тютюнопаління, вживання алкоголю, наркоманії, токсикоманії;
- 5) виховувати критичне ставлення до деяких атрибутів НМС;
- 6) виховувати свідоме бережливе ставлення до власного здоров'я, власного організму, формувати вміння раціонально використовувати власні психологічні можливості;

7) стимулювати саморегуляцію власних психофізичних можливостей особистості шляхом її включення у позитивну альтернативу фізичних та психологічних випробувань, загартування, тренінгу;

8) формувати науково обгрунтовані уявлення про анатомо-фізіологічні та психологічні зміни, що відбуваються в організмі у ситуаціях стресу, інформаційних перевантажень, аутотренінгу, самопсихотерапії, умінь самоконтролю та самооцінки у поведінці;

9) формувати основи моральних звичок індивідуальної поведінки та прийняття рішення у ситуаціях можливих зловживань наркогенними речовинами.

– для старшокласників:

1) формувати досвід антинаркотично-цілеспрямованої поведінки учнів, вироблення імунітету до негативного впливу наркогенної інформації та асоціально-спрямованих форм поведінки;

2) формувати чіткі уявлення старшокласників про значущість власного життя, психофізіологічні можливості організму, наслідки впливу наркогенних речовин;

3) створювати умови для самореалізації та самоствердження особистості шляхом її залучення до позитивно спрямованої альтернативної діяльності;

4) формувати чіткі наукові поняття про природу психотропних речовин, біохімічні механізми їх впливу на організм; надавати наукову інформацію про стани наркотичної та алкогольної ейфорії, абстинентного синдрому тощо;

5) формувати психологічну готовність особистості до спілкування з близькими, фахівцями у ситуаціях можливої алкоголізації чи наркотизації;

6) виховувати правильні уявлення особистості про моральнопсихологічні та юридичні норми, що регламентують ситуації,

пов’язані зі зловживанням психотропних речовин.

Реалізація зазначених завдань здійснюється шляхом антинаркотичної освіти у процесі вивчення навчальних дисциплін на основі

внесення до змісту навчального предмету відповідної антинаркотичної інформації та у позакласній виховній роботі.

Вторинна профілактика передбачає, переважно, діагностування та виявлення залежності підлітків від наркотичних речовин. Основними завданнями вторинної профілактики є: Соціально-педагогічна робота по подоланню різних форм дезадаптації

1) визначення рівнів поінформованості підлітків про дію наркотичних речовин на людський організм та можливі наслідки їх вживання;

2) вивчення можливих умов та факторів, що сприяють розвитку схильності до адиктивної поведінки;

3) виявлення таких індивідуально-психологічних станів особистості, що передують проявам адиктивної поведінки;

4) вивчення зазначених умов і факторів прояву схильності особистості до адиктивної поведінки, станів, що їй передують, і на цій основі виявляти осіб групи “ризик”;

5) здійснення діагностики мотивів адиктивної поведінки підлітків;

6) визначення найбільш чутливих, сензитивних до виховного впливу компонентів у структурі особистості учня (рис характеру, особливостей темпераменту, інтересів тощо). Визначені завдання обумовлюють різноманітність методів

Отже, необхідною складовою роботи з профілактики наркоманії є своєчасне виявлення підлітків “групи ризику” та надання їм психолого-педагогічної допомоги. Для цього соціальні педагоги повинні мати достатній рівень поінформованості про причини виникнення потягу до наркотиків у підлітків і володіти відповідними соціально-психологічними техніками й методами профілактичної антинаркотичної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. “Психологія соціальної роботи”//під ред. М.А.Гуліної – СПб, 2002р.
2. “Вирішувати нам-відповідати нам”. Методичні рекомендації з проведення тренінг-курсу підлітками-інструкторами – МОНУ, АПНУ, ПРООН\ЮНЕЙДС, Київ, 2002.

УДК 159.923.2:159.922.736.4

СЕНОВАТЮ.

м. Запоріжжя

ПСИХОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Особистості і її самосвідомість здавна привертала увагу філософів, учених і художників. Свідомість і самосвідомість – одна із центральних проблем філософії, психології й соціології. Її значення обумовлене тим, що вчення про свідомість і самосвідомість становить методологічну основу рішення не тільки багатьох найважливіших теоретичних питань, але й практичних завдань у зв’язку з формуванням життєвої позиції. Здатність до самосвідомості й самопізнання – виняткове надбання людини, що у своїй самосвідомості усвідомлює себе як суб’єкта свідомості, спілкування й дії, стаючи в безпосереднє відношення до самого себе. Підсумковим продуктом процесу самопізнання є динамічна система уявлень людини про саму себе, сполучена з її оцінкою, називана терміном Я-концепція.

Соціальна взаємодія сприяє формуванню Я-концепції як неминучому і завжди унікальному продукту її психічного розвитку, як відносно стійке й у той же час піддане внутрішнім коливанням і змінам психічне придбання. Вона накладає незгладимий відбиток на всі життєві прояви людини – із самого дитинства до глибокої старості.

Періодом виникнення свідомого “Я”, як би поступово не формувалися окремі його компоненти, вважається підлітковий і ранній юнацький вік. Багато вітчизняних та закордонних дослідників вивчали питання формування Я-концепції, серед них – О.М. Леонт’єв, Л.І. Божовіч, С.Д. Максименко, О.Г. Спіркін, І.С. Кон, В. Франкл, Р. Бернс, К. Роджерс та багато інших. І практично всі психологи вказують на ранню юність як на критичний період формування самосвідомості й розглядають розвиток самосвідомості як центральний психічний процес перехідного віку.

Ріст самосвідомості й інтересу до власного Я в підлітків веде до змін у характері становлення й структурі Я-концепції. У ранньому юнацькому віці (15–17 років) у рамках становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування стійкого уявлення про себе. До 16–17 років виникає особливе особистісне новоутворення, що у психологічній літературі позначається терміном “самовизначення”.

Складність і багатогранність особистісних змін у ранньому юнацькому віці, його визначальна роль на хід подальшого розвитку особистості визначає актуальність обраної теми дослідження: “Соціально-психологічний підхід до формування Я-концепції в ранній юності”.